

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Сніжко А.С.,
кандидат політичних наук,
політолог, журналіст

Анотація: У статті розглянуто особливості формування міжнародної політики у Східній Європі в енергетичній царині між великим експортером енергоносіїв – Росією та сусідніми країнами-імпортерами. Дослідження акцентує увагу на інформаційній складовій політичних відносин, яка слугує пріоритетним інструментом переконуючого впливу на певні рішення, свідомість суспільства та політичних еліт, державну політику в цілому.

Ключові слова: енергетика, газозабезпечення, вуглеводні, політика, інформаційна складова, комунікація, дезінформація, пропаганда, зв'язки з громадськістю, Росія, Східна Європа.

У ХХІ ст. формування енергетичної політики на міжнародному рівні неодмінно пов'язане з інформаційною складовою, яка відіграє в ній структурну роль. Оскільки розгортання будь-яких політичних процесів супроводжується обміном і залежністю від інформації, творенням громадської думки на рівні владний еліт і цілого суспільства, боротьбою за контроль над інформаційними потоками.

Необхідно відзначити, що інформація може використовуватися як інструмент конструювання політики та позитивного клімату довкола певних подій, впроваджень, владних рішень, так і як засіб агресивного втручання в діяльність політичних чи комерційних суб'єктів, негативної пропаганди, деструктивних впливів в цілому. Зазвичай останні варіанти використання інформації практикуються великими гравцями енергетичного ринку, які є провідними виробниками чи постачальниками енергоносіїв, і воліють здобувати преференції для себе із різних питань або захищатися від конкурентних інтервенцій.

Прикладом для ілюстрації вищезгаданих аспектів є міжнародна політика в енергетичній царині Російської Федерації (РФ) та її суб'єкта

господарювання ВАТ «Газпром». Суто економічні фактори, як то необхідність наповнювати державний бюджет країни коштами з продажу вуглеводнів та нафти, помножені на політичні амбіції із відновлення панування на пострадянських та прослов'янських територіях змушують Росію вдаватися до допоміжних заходів переконання або примусів до згоди.

Показовими є стосунки Росії з Білоруссю, яка починаючи з 2000-х років потрапила під пресинг східного сусіда. Це було пов'язане, головне, з прагненнями Москви долучи Мінськ до власних інтеграційних геополітичних проектів, в тому числі через використання інформаційних подій в енергетичній сфері, аби досягнути багатогодових поступок від незговірливого партнера.

Піками міждержавного протистояння були: 2004-й та 2007-й рр. – коли Москва тиснула на Мінськ з ультиматумами щодо підняття ціни на блакитне паливо або передачу ГТС; 2010-2011-ті рр. – коли «Газпром» домігся генеральної мети і заволодів 100% акцій газотранспортної мережі, а РФ долучила Білорусь до євразійського геополітичного проекту – «Митного союзу».

Примус до згоди Кремль підкріплював жорсткими економічними заходами – зменшенням об'ємів постачання вуглеводнів до Білорусі. У свою чергу, це відображалось на перебоях надходження палива до європейських споживачів, які залежать від білоруського транзиту (Польща, Німеччина, балтійські країни). Поряд з цим активізувалась дискредитація Білорусі як нечесного, неадекватного, фінансово нестабільного бізнес партнера, що нездатен вчасно і вповні платити за спожиті енергоресурси. Президент О.Лукашенко відповів, що не збирається сплачувати Росії 190 млн. доларів за газ, оскільки та, у свою чергу, винна за його транзит 260 млн.¹ Опоненти залишались непохитними навіть тоді, коли білоруський прем'єр-міністр

¹ - Оганджян В. Лукашенко: Начинается газовая война / 22.06.2010. - <http://lifeneews.ru/news/28970>;

В.Семашко пригрозив готовністю «розпочати дії по відборі транзитного газу для забезпечення потреб білоруських споживачів»².

Якщо захисна інформаційна кампанія Білорусі зводилася до запізнілих і непродуманих закидів у відповідь, то наступальна кампанія Росії розвивалася у двох векторах: на російськомовну спільноту та світову громадськість. «Газпром» атакував через власні комунікаційні канали (ресурси «Газпром Медіа Холдингу», телеканалів «НТВ» і «ТНТ», кінокомпанії «НТВ-Кіно», впливових пресових видань, радіо, Інтернет-сайтів, інтерактивних форумів, соціальних мереж тощо) та державні інформаційні потужності. Політику О.Лукашенка піддали жорсткій критиці у багатосерійному документальному фільмі «Крестный батька», серії викривальних репортажів (як от «Белорусское чудо»). Англомовний російський телеканал «Russia Today», орієнтований на зарубіжну аудиторію, випустив власний сюжет «Hard Luka» («Жорсткий Лука»), де охарактеризував, донедавна палкого друга і побратима, як останнього диктатора Європи.

Не менш запекле протистояння в останнє десятиліття розвинулося між Росією й Україною. Воно проходило у кілька стадій (2005-2006-й рр., 2009-й р., 2011-2013-ті рр., 2014 р.) і стосувалося дискусії щодо ціноутворення, полеміки навколо продажу національної газотранспортної мережі, варіантів диверсифікації поставок вуглеводнів, критиці щодо заборгованості по контрактним зобов'язанням.

Інформаційні війни з Україною Кремль організував за сценарієм подібним до білоруського – дискредитація та деморалізація супротивника, доповнені дієвими економічними важелями тиску (припинення постачання газу, заборона імпорту окремих українських товарів) та дипломатичними санкціями (заборона на в'їзд осіб, що гостро критикували політику РФ).

Питання ціни на газ стало важливим інструментом інформаційного протистояння. Це проявлялося у погрозливих заявах щодо ескалації цін,

² - Белоруссия угрожает воровать российский газ / 22.06.2010. – <http://svpressa.ru/economy/news/26740>;

обміні взаємними вербальними «шпильками», витоках деталей переговорів у пресу. А.Ілларіонов, радник Президента Росії з економічних питань, констатує, що обидві сторони використовували означений фактор для тиску на опонента: «відбувається винесення в публічну сферу демонстративного бажання, точніше відсутності бажання домовлятися, причому демонстративно створюється враження про небажання домовлятися, і для цього робиться все можливе, починаючи від ультиматумів»³.

Для упокорення незговірливого сусіда РФ охоче використовувала дискредитаційні заходи, звинувачуючи Київ у крадіжках газу, призначеного для європейських споживачів⁴. Кампанія зі створення негативного політико-економічного іміджу країни швидко дала результати. Європейські держави, які найбільше страждали від недоотримання вуглеводнів, у свою чергу, висловили гостре занепокоєння і незадоволення діями транзитера. Румунський державний газотранспортний оператор «Трансгаз» повідомив, що імпорту до їх держави скоротився на 40%⁵. Серед іншого в Болгарії, Румунії та Угорщині відбулися антиукраїнські демонстрації протесту та громадські пікети посольств України.

Форсуючи продаж української ГТС, російські урядовці вдаються до утвердження своєї позиції через комунікаційні канали (місцеві і міжнародні ЗМІ, Інтернет, лобістські групи всередині держави). Київ закликають якомога швидше поступитися і не ставитися до газотранспортної мережі та супутньої інфраструктури як «фетишу», «музейного експонату» й т.п.

Голова компанії «Газпром» не приховує, що пріоритетна мета російського газового монополіста отримання «дієвого механізму контролю над поведінкою компанії НАК «Нафтогаз України»»⁶, відтак і над енергетичною політикою держави.

³ - Экс-советник Путина Андрей Илларионов: «Мне предложили поучаствовать в войне против Украины» / 04.01.2006. - <http://rep-ua.com/19975.html>;

⁴ - Parfitt T. Ukraine accused of stealing Russian gas as fuel flow declines / 03.01.2009. - <http://www.guardian.co.uk/world/2009/jan/03/russia-ukraine-gas-supplies-gazprom>;

⁵ - там само;

⁶ - <http://www.gazprom.ru/press/news/2012/february/article130225>.

Натомість захисна PR-кампанія української сторони має вкрай млявий та непослідовний характер, і складається, передусім, із запізнілих реакцій та нерівноцінних заяв: про будівництво терміналу для приймання зріджених вуглеводнів, повернення до традиційних енергоносіїв (вугілля, дрова), позовів на газового монополіста у міжнародні судові інстанції.

В інформаційно-політичному протистоянні двох країн показовою стала скандальна історія з організацією Україною побудови LNG-терміналу для приймання зрідженого газу на власній території. Залучення до співпраці сумнівних європейських посередників було влучно і вчасно використано російською пропагандистською машиною для завдання репутаційних втрат Україні та актуалізації власних енергетичних інтересів на цих теренах. Було зроблено загальний висновок про неспроможність держави послабити залежність від російського газового експорту та ініціювати будь-які альтернативні енергопроекти.

Млява реакція України, яка у справі з LNG-терміналом апелювала до «технічної неузгодженості, що не залежить від української сторони»⁷, була просто нівельована. На фоні цього негативні політичні ефекти викликали кількарічні марні переговори двох держав щодо перегляду контрактних умов договору з постачання вуглеводнів до України.

Відтак остання вдається до політики скорочення споживання та заміщення російського газу. У листопаді 2012-го р. заступник голови правління НАК «Нафтогаз» Вадим Чупрун заявив про те, що в 2013 р. Україна планує імпортувати з Росії лише близько 20 млрд. кубометрів газу проти 27,5 млрд. кубометрів попереднього року⁸. І це при тому, що діючий контракт передбачає 52 млрд. кубометрів за принципом «бери чи плати» з оплатою не менш 41,6 млрд. Реально закачали за рік 13 млрд. кубометрів.

Новітній етап україно-російської енергетичної політики, що розпочався зимою 2014 року, тісно пов'язаний з громадськими виступами та зміною

⁷ - <http://ru.reuters.com/article/topNews/idRUMSE8AR03K20121128?pageNumber=1&virtualBrandChannel=0>;

⁸ - Левыкин Ю. Украина признала газовый провал / <http://www.utro.ru/articles/2012/12/05/1087901.shtml>;

правлячого режиму в самій Україні. З усуненням від влади Президента В.Януковича і анексією Криму Кремль вкотре підтвердив твердження, що газ – насамперед політичний товар і зброя. У поєднанні з інформаційним тиском він є досить серйозним інструментом не лише впливу на політику України, а й її знищення чи цілковитого підпорядкування своїм інтересам.

Інформаційний простір заповнили атакувально-агресивні заяви Росії про необхідність скасування усіх контрактних пільг «несумлінному споживачу і платнику», збільшення ціни за тисячу кубометрів блакитного палива до майже 480 доларів, введення режиму передоплати, спрямування до Стокгольмського арбітражного суду ряду позовів на Україну як боржника, як багаторічного порушника зобов'язань контракту – принципу «бери або плати». Зрештою, 16 червня 2014 року Росія реалізувала свої погрози.

Більш того, інформаційний тиск східна сусідка активно поєднує із військово-силовими заходами, що є новітнім елементом міждержавних протистоянь. Слід згадати хоча б вибух на ділянці газогону «Уренгой-Помари-Ужгород» 16 червня 2014 року, який МВС України вважає терактом⁹. Міністр внутрішніх справ А.Аваков назвав інцидент черговою спробою Росії дискредитувати Україну як надійного транзитера енергоносіїв. Прикметно, що подібні заяви збіглися у часі із заявами деяких російських політиків, експертів та журналістів, які також заговорили про застарілість української ГТС і неможливість Києва одноосібно управляти газовою інфраструктурою!

Українські політики постреволюційної доби, продовжують розглядати Росію й її комерційні компанії як партнерів, хоча риторика спілкування з ними стала значно жорсткішою, ніж за попередньої влади. Чи не вперше, в історії україно-російських стосунків Київ відповів контрультиматумом і погрозою позиватися у Стокгольмський арбітражний суд (яку теж реалізували у відповідь на російський тиск). «Ми хочемо почути відповідь від Росії, в тому числі і в питанні повернення Україні 2,2 млрд. кубічних

⁹ - <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1080385>;

метрів газу, які Росія вкрала через Чорноморнафтогаз на території АРК, а це не мало не багато в цінах російського «Газпрому» 1 млрд. американських доларів»¹⁰, – також зазначив прем'єр-міністр Арсеній Яценюк.

На нинішньому етапі подібне протистояння переростає у затяжний конфлікт з багатьма прихованими ризиками, де якраз інформаційна складова – викладення аргументів і фактів під правильним кутом – може зіграти визначальну роль.

Аналізуючи перебіг подій у міжнародній політиці в енергетичному секторі не можна не помітити, як інформаційна складова формує чи коригує вектор самої політики, впливає на прийняття конкретних рішень. Тож недооцінка подібного інструменту, його переконуючих та інформаційних (дезінформаційних) можливостей здатне приводити до суттєвих економічних, політичних, дипломатичних втрат, вимушених поступок, криз, поразки в цілому. Тому наразі не існує іншої можливості, окрім як цілеспрямованого та послідовного формування національної інформаційної політики, створення спеціалізованих бюрократичних структур в уряді, які б могли аналізувати, передбачати та упереджувати ймовірні ризики між партнерами чи супротивниками на міжнародному енергетичному ринку.

**** Адміністрація сайту може не поділяти думку автора і не несе відповідальності за зміст авторських матеріалів***

¹⁰ - Арсеній Яценюк: Росія вкрала в нас територію, "Чорноморнафтогаз" і 2,2 мільярда кубометрів кримського газу // http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247360062.